

Karolina Chołuj
Studentka Akademii Pedagogiki Specjalnej
Warszawa

Profilaktyka wykorzystywania seksualnego dzieci – program *STOP IT NOW!*

Problematyka wykorzystywania seksualnego dzieci – choć coraz częściej obecna w publicznych debatach, mediach i opracowaniach naukowych – często prezentowana jest jednostronnie. Wiele uwagi poświęca się ofiarom – ich przeżyciom, formom ochrony i pomocy, sposobom terapii. Znacznie mniej refleksji dotyczy problemu sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci – tego, w jaki sposób z nimi postępować, jak zapobiegać recydywie przestępstw, których się dopuścili. Takie jednostronne podejście jest krótkowzroczne – nie można rozwiązać problemu wykorzystywania seksualnego dzieci, nie znając skutecznej strategii postępowania ze sprawcami.

Postawy wobec sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci są negatywne i wskazują na społeczny niepokój i poczucie zagrożenia z ich strony: 60% Polaków postuluje kastrację pedofilów, 95% chce ich przymusowego leczenia, a 82% upubliczniania ich danych (CBOS 2004). Regulacje prawne w poszczególnych krajach w znakomitej większości są nastawione jedynie na karanie sprawców, pomijając lub jedynie sygnalizując kwestie leczenia i terapii (Filar 2002).

Problem postępowania ze sprawcami przestępstw seksualnych wobec dzieci jest złożony i trudny, a stosowane w poszczególnych państwach rozwiązania represyjne nie przynoszą zadowalających efektów (Chaffin i in. 2002)¹. Brak jest programów i inicjatyw, pokazujących skuteczne i społecznie akceptowane sposoby postępowania ze sprawcami przestępstw seksualnych. Brakuje pogłębionej refleksji i zrozumienia, że samo karanie osób popełniających przestępstwa seksualne wobec dzieci nie rozwiązuje problemu. Gdy sprawca zostanie ujęty i ukarany pozbawieniem wolności, w warunkach więziennych często nie ma możliwości podjęcia terapii. Sprawca wraca do społeczeństwa jako człowiek nadal stanowiący zagrożenie.

Głównym jednak powodem zawodności prawnokarnej perspektywy myślenia o zapobieganiu działaniom sprawców jest fakt, że jedynie 10%–12% przypadków wykorzystywania seksualnego dzieci zostaje kiedykolwiek ujawnionych (Kiełbowski 2002). Zatem zdecydowana większość znajduje się bowiem poza zasięgiem wymiaru sprawiedliwości i nie ma możliwości ich ukarania,

¹ Różne strategie postępowania wobec sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci w wybranych krajach przedstawia Agnieszka Morawska, w swoim artykule publikowanym w tym numerze kwartalnika.

Kampania *STOP IT NOW!*

Propozycją rozwiązania problemu popełniania ze sprawcami wykorzystywania seksualnego dzieci jest kampania *STOP IT NOW!* Jej celem jest przeciwdziałanie wykorzystywaniu seksualnemu dzieci. Program realizowany jest obecnie w USA oraz Wielkiej Brytanii i Irlandii. Założenia programów w tych krajach są podobne, choć przebieg i forma kampanii nieco się różnią². W ramach kampanii *STOP IT NOW!* realizowane są trzy główne programy:

- kampania skierowana do sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci oraz potencjalnych sprawców;
 - kampania skierowana do dorosłych osób, które wiedzą o zachowaniach pedofilnych innych osób bądź mają takie podejrzewania;
 - kampania mająca na celu zmianę klimatu społecznego wokół problemu wykorzystania seksualnego dzieci;
- Wszystkie trzy programy są komplementarne i traktowane jako spójna całość.

Działania adresowane do sprawców i potencjalnych sprawców

Autorzy programu zwracają uwagę na istotną lukę w systemie przedziewdziałania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci: braku działań profilaktycznych adresowanych do sprawców. Dotychczasowe kampanie społeczne i działania profilaktyczne stawiały sobie za cel edukację dorosłych, związaną z ochroną dzieci oraz edukację dzieci, obejmującą odróżnianie „dobrego” i „złego” dotyku, asertywność w sytuacjach zagrażających wykorzystywaniem, informowanie dorosłych o takich sytuacjach. Żadne z dotychczasowych działań nie były adresowane do potencjalnych sprawców bądź tych, którzy już wykorzystują seksualnie dzieci.

Podstawą programu *STOP IT NOW!* jest założenie, że wykorzystywanie seksualne dzieci można zatrzymać, a sprawców wyleczyć. Autorzy przywołują badania prowadzone w Vermoyund, gdzie dzięki odpowiednio dobranej terapii odsetek powrotów do przestępstw seksualnych wobec dzieci spadł z 36% do 6%. Ponadto wskazują oni, że nie wystarczy uczyć dzieci, jak mają sobie radzić w trudnych sytuacjach i jak bronić się przed pedofilami – jest to niejako przeniesienie na dzieci

odpowiedzialności za zatrzymanie wykorzystywania seksualnego. Należy pracować ze sprawcami, a także tymi, którzy są potencjalnymi sprawcami – przejawiają dziwne zachowania seksualne, fantazjują na temat dzieci etc. W każdym społecznym programie walki z niepożądanymi zachowaniami istotną rolę stanowi profilaktyka. I właśnie do działań profilaktycznych odwołuje się program *STOP IT NOW!*, chcąc zapobiegać wykorzystaniu seksualnemu dzieci zanim ono nastąpi.

Autorzy programu za główny cel postawili sobie uświadomienie sprawcom, że:

- ich działania mają głębokie, często nieodwracalne konsekwencje dla psychiki dziecka;
- są odpowiedzialni za swoje czyny, mogą zdecydować, że chcą zaprzestania wykorzystywania dzieci;
- terapia jest możliwa i są w stanie, przy pomocy specjalistów, zmienić swoje zachowanie.

Naczelnym przesłaniem kampanii jest wezwanie sprawców do natychmiastowego zaprzestania krzywdzenia dzieci i podjęcia terapii.

² Różny jest stopień samodzielności realizacji kampanii na płaszczyźnie lokalnej; odmienne są także style kampanii społecznej: w Anglii i Irlandii duży nacisk kładzie się na zwrócenie uwagi, że sprawcami są nie tylko dorośli, ale także dzieci wykorzystujące inne dzieci; w USA ten element kampanii jest mniej wyraźnie zarysowany.

Kampania *STOP IT NOW!* chce wkroczyć z profilaktyką wykorzystywania seksualnego dzieci na obszar dotychczas omijany, chce pomóc we wszystkich tych przypadkach, gdzie interwencja do tej pory nie była możliwa. Obecne systemy pomocowe zaczynają działać dopiero wtedy, gdy wykorzystywanie dziecka zostanie zgłoszone (ujawnione). Profesjonaliści współpracują i pomagają dziecku-ofierze, a także jego rodzinie. Nieliczne działania skierowane do sprawców mają na celu jego izolację od dziecka, a jeszcze rzadziej – podjęcie przez niego terapii. Organizatorzy *STOP IT NOW!* wskazują, że taka pomoc dziecku i jego rodzinie – choć konieczna – nie jest wystarczająca, żeby przeciwdziałać wykorzystywaniu seksualnemu dzieci. Przede wszystkim dlatego, że tylko nieznaczny odsetek spraw wykorzystywania seksualnego dzieci jest kiedykolwiek ujawniany. Żaden z dotychczasowych programów nie próbował oddziaływać na niezidentyfikowanych przestępców seksualnych pozostających poza kontrolą.

Autorzy programu wskazują dwa momenty w cyklu wykorzystania seksualnego, gdzie jest możliwa i konieczna interwencja:

- w sytuacjach, w których wykorzystywanie seksualne dziecka jeszcze nie wystąpiło, ale dorosły lub nastolatek ma fantazje, myśli na temat dzieci jako obiektach seksualnych;
- w przypadkach, gdy wykorzystanie miało miejsce, ale nie zostało zgłoszone, gdyż np. dziecko było w momencie wykorzystania za małe, by móc o tym zawiadomić dorosłych, a teraz potrafi i chce to zrobić, lub sprawca chce przestać krzywdzić dziecko, lub gdy inny członek rodziny zauważa/przypuszcza, że dziecko jest wykorzystywane.

Jak pokazują badania (Marshall i in. 1991) u około połowy sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci już w wieku dorastania występują nietypowe zachowania seksualne lub fantazje na temat kontaktów seksualnych z dziećmi. Autorzy programu zwracają uwagę, że profilaktyka wśród tej grupy (nastolatków przejawiających preferencje pedofilne, ale jeszcze ich nierealizujących), a także wśród sprawców, którzy molestowali incydentalnie i jeszcze nie zgeneralizowali swoich zachowań, jest skuteczniejsza i tańsza, niż praca z osobami, które dokonały już wielokrotnych czynów pedofilnych.

Działania adresowane do osób dorosłych identyfikujących lub podejrzewających zachowania pedofilne innych

Ta część kampanii *STOP IT NOW!* jest skierowana do dorosłych, którzy są świadkami dziwnych/niepokojących zachowań seksualnych innych osób, a jej głównymi celami jest:

- pomoc zaniepokojonym członkom rodziny, przyjaciom, znajomym osób molestujących seksualnie dzieci w znalezieniu odpowiedzi na nurtujące ich pytania;
- edukowanie dorosłych na temat zachowań seksualnych, które powinny zostać uznane za niepokojące, a także na temat sygnałów mogących wskazywać, że dziecko jest wykorzystywane seksualnie;

- uświadomienie dorosłym, że sprawcami wykorzystującymi seksualnie dzieci mogą być nie tylko osoby dorosłe, ale także inne dzieci;
- przekazanie dorosłym i dzieciom, że pewne zachowania seksualne są złe i nieakceptowane.

Najlepszą metodą kształtowania pożądanych postaw społecznych jest wzbudzenie umiarkowanych emocji i dostarczenie dokładnych wskazówek, jak postępować w danej sytuacji. Program *STOP IT NOW!* stosuje tę zasadę: upowszechnia czytelną informację opisującą, czym jest

wykorzystywanie seksualne dzieci (plakaty, ulotki, publikacje w prasie) oraz daje wyraźne wskazówki, co odbiorcy tej informacji powinni zrobić, jeżeli mają podejrzenia, że ktoś wykorzystuje seksualnie dzieci. Zatem:

1) jeżeli mamy pewność, że popełnione zostało przestępstwo, to należy bezwzględnie zgłosić ten fakt policji lub prokuraturze, oraz powiadomić specjalistów;

2) jeżeli tylko podejrzewamy, że doszło do wykorzystywania seksualnego dzieci, program podpowiada trzy kroki:

- zdobycie wiedzy na temat alarmujących sygnałów mogących wskazywać na wykorzystywanie seksualne dziecka, a także na temat czynników ryzyka bycia sprawcą lub ofiarą;
- przełamanie bariery milczenia w kontaktach z potencjalnym sprawcą i/lub ofiarą, nauczenie się zadawania pytań na temat seksualności, niepokojących zachowań, wyrażania głośno swojej dezaprobaty dla niestosownych zachowań seksualnych innych dorosłych;
- podzielenia się swoimi obawami z profesjonalistami w swoim otoczeniu.

Kampania społeczna na temat problemu wykorzystywania seksualnego dzieci

Trzecim elementem programu *STOP IT NOW!* jest kampania nastawiona na społeczne postrzeganie problemu wykorzystywania seksualnego dzieci, a także zmianę postaw wobec sprawców. Autorzy kampanii inicjują publiczną debatę na temat problemu ofiar i sprawców molestujących seksualnie dzieci, a także dążą do zwiększenia wiedzy o problemie i możliwych działaniach wśród profesjonalistów zajmujących się ochroną dzieci.

Autorzy programu chcą, by media przestały kreować stereotypowy obraz sprawców wykorzystujących seksualnie dzieci.

Po pierwsze, kampania chce zmienić społeczne postrzeganie sprawców: nie jako

Ważnym celem programu *STOP IT NOW!* jest nauczenie dorosłych rozmawiania o seksualności, a także o problemach w tej sferze. Istotne jest także, by osoby dorosłe potrafiły odpowiednio zareagować, gdy zauważą niestosowne zachowania innych, tak by ochronić dziecko i zarazem dać mu poczucie zrozumienia, a zarazem by pokazać sprawcy, że jego zachowanie jest niestosowne i nie jest tolerowane.

Konsekwencje zaniechania reakcji i związane z tym dylematy dorosłego świadka wykorzystywania seksualnego dziecka obrazuje poniższa wypowiedź: *Mój szwagier dotykał swoją jedenastoletnią córkę. Jego zachowanie sprawiało dziewczynce wyraźną przykrość. „Nie martw się – powiedziałam jej – twój tata nie ma na myśli nic złego”. Żałuję, że nie powiedziałam szwagrowi: „Widzę, że sprawiasz Joasi przykrość. Nie powinieneś jej dotykać w ten sposób”. Dzięki temu moja siostrzenica dowiedziałaaby się, że ma prawo mówić mu „nie”. Szwagier zaś miałby świadomość, że ktoś to widzi, zauważa i nie boi się głośno o tym mówić. (Wykorzystywanie seksualne dzieci 2003).*

dziwnych nieznanymi, przekupujących dzieci słodyczami lub odrażające monstra, lecz jako ludzi niewyróżniających się, często znanych ofierze i jej/jego rodzinie, często wzorowych pracowników, posiadających rodzinę i wysoką pozycję społeczną.

Po drugie, autorzy kampanii chcą, by ludzie zaczęli postrzegać sprawców wykorzystywania seksualnego jako osoby odpowiedzialne za swoje czyny, które są w stanie zmienić swoje zachowanie.

Ze zmianą wizerunku sprawcy wykorzystywania seksualnego wiąże się także zmiana sposobu postępowania z nimi. Jeżeli są to osoby z naszego otoczenia, czasami nam bliskie, to przy podejrzeniach

czy wykryciu, że są one sprawcami wykorzystywania seksualnego dzieci, nie można się od nich odwracać, lecz pomóc im w uświadomieniu tego, że to, co robią, jest złe i nietolerowane, a także ułatwić dostęp do terapii. Poza tym autorzy kampanii chcą uwrażliwić jej adresatów na dziwne zachowania seksualne nastolatków, by móc jak najwcześniej zdiagnozować potencjalnego sprawcę. Ważne jest także, by nie odwracać się od osób, które dopuściły się zachowań o charakterze seksualnym wobec dzieci, lecz mówić o ich problemach, a także pomagać im

poprzez bezwarunkowe potępienie ich zachowań.

Nie pozwalaj, aby Twój przyjaciel przejawiał niestosowne zachowania wobec dzieci – to przekaz kampanii.

Program *STOP IT NOW!* realizowany jest pod dwoma kluczowymi hasłami. Pierwsze z nich – *Pomoc jest możliwa!* – skierowane jest do potencjalnych sprawców, jak i do osób wykorzystujących seksualnie dzieci, do ich rodzin i przyjaciół. Drugie – *Zero tolerancji dla wykorzystywania seksualnego dzieci* – adresowane jest do całego społeczeństwa.

Sposoby działania

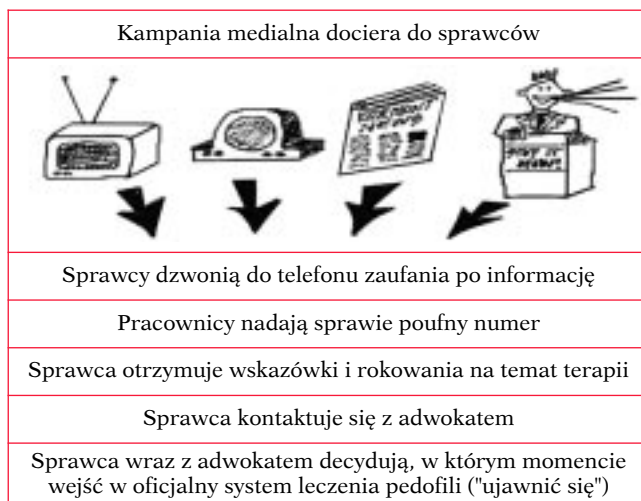
W ramach kampanii medialnej *STOP IT NOW!* wydawane są plakaty, ulotki i broszury. Przekazy kampanii w formie spotów emituje telewizja. Autorzy programu organizują spotkania, konferencje, współpracują z prasą, radiem i telewizją.

Innowacyjnym projektem jest uruchomienie bezpłatnego telefonu zaufania dla osób wykorzystujących seksualnie dzieci. Telefon ma być pierwszym krokiem dla potencjalnych, jak i aktywnych sprawców na drodze do terapii. Mogą oni porozmawiać o swoich problemach, uzyskać informacje, co mogą zrobić i gdzie uzyskać pomoc. Z telefonu mogą także korzystać ci wszyscy, którzy chcą uzyskać informację

lub poradę, gdy są świadkami nieakceptowanych zachowań wobec dzieci.

Z oceny działania telefonu zaufania na wyspach brytyjskich w latach 2002–2003 wynika, że najliczniejszą grupą dzwoniących są osoby z rodzin lub kręgu przyjaciół sprawców wykorzystujących seksualnie dzieci (średnio 90 telefonów miesięcznie). W tym samym czasie odnotowano miesięcznie średnio 45 rozmów ze sprawcami/potencjalnymi sprawcami wykorzystywania seksualnego dzieci (Kemshall i in. 2004).

Model działania programu zaadresowanego do sprawców/potencjalnych sprawców, jaki przyjmują autorzy *STOP IT NOW!* wygląda następująco:

Program *STOP IT NOW!* zakłada współpracę wszystkich instytucji, organizacji i placówek zajmujących się problemem wykorzystywania seksualnego dzieci.

Trzeba podkreślić, że kampania *STOP IT NOW!* nie jest programem mającym

zdrząć winę z przestępców seksualnych i dać im poczucie zrozumienia. Autorzy wyraźnie podkreślają, że celem programu jest pomoc sprawcom w uświadomieniu im tego, że ich postępowanie jest złe, nieakceptowane i muszą je zmienić.

Co oczywiste, efektywności programu w wymiarze zapobiegania zachowaniom sprawców lub potencjalnych sprawców nie da się bezpośrednio ocenić, z pewnością jednak zainicjował on publiczną debatę na temat problemu molestowania seksualnego dzieci i postępowania wobec jego sprawców.

Wszelkie informacje o kampanii *STOP IT NOW!* Można znaleźć na oficjalnych stronach internetowych programu: www.stopitnow.com (strona amer.) oraz www.stopitnow.org.uk (strona ang.-irl.)

Literatura

Chaffin M., Letourneau L., Silovsky J.F. (2002), *Dorośli sprawcy wykorzystywania seksualnego dzieci – przegląd zagadnień*, „Dziecko Krzywdzone” nr 1.

Filar M. (2002), *Seksualne wykorzystywanie dzieci w świetle polskiego kodeksu karnego (na tle porównawczym)*, „Dziecko Krzywdzone” nr 1.

CBOS (2004), „Fakt” z dnia 22.03.2004 r.

Kemshall H., Mackenzie G., Wodo J. (2004), *Stop it now! UK & Ireland. An Evaluation*, De Montfort University, Leicester.

Kieślowski P. (2002), *Przemoc seksualna doznawana w okresie dzieciństwa i adolescencji – wyniki badania ankietowego młodzieży*, „Dziecko Krzywdzone” nr 1.

Marshall W.L., Barbaree H.E., Eccles A. (1991), *Early onset and deviant sexuality in child molesters*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 6 (3).

Wykorzystanie seksualne dzieci: Możemy temu zapobiec (2003), Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa.

www.stopitnow.com

www.stopitnow.org.uk